

Praha, 28. května 1977

Vážená paní profesorko.

musím přiznat, že mne Váš dopis k mým narozeninám oslovil docela zvláštním způsobem. Nebyl mi jen osobně milý (to je pro mne každý Váš dopis, i když jde třeba o nějaký spor), ale postavil mne na místo, kde se tak říkajíc necítím zcela svůj. Ty padesátiny nejsou ničím radostným a já bych je raději zamluvil. Člověk si nějak ostřeji uvědomuje, že toho už moc nepořídí (nejenom z vnějších příčin, i když asi především pro ně). Kdysi jsem pokusně provedl rozlišení mezi vírou a mezi nadějí: víra je – rádlovsky řečeno – nakloněnost k činu, aktivní napření k výkonu, k dosažení, k uchvácení čeho (viz Pavel); ale jsou situace, kdy už je zřejmé, že to na mně nezáleží, že už víc nemohu, že nemám dost sil nebo možností. A tu se ve mně zvedá naděje: i když já sám už nemohu, přece to půjde dál, najde se někdo jiný – a hlavně tomu je garantován smysl, má to dobrý směr, má to zaslíbení, je to vposledu v dobrých (totiž božích) rukou. Jedno i druhé však je jednoznačně orientováno do budoucnosti. Byl jsem nakloněn nedbat příliš přítomnosti; a právě tam, do této přítomnosti mne vrhá Váš dopis. Píšete, že jsem (ostatně jako moji druzi) od chlapeckých let nepoznal nic než boj, který se lety stupňuje a který se stal vlastně esencí mého života. Nikdy jsem si to tak ostře neuvědomoval; ale teď vidím, že máte pravdu. Zmiňujete Bonhoefferův povzdech o životě otců, který mohl vést k ucelenému dozrálemu dílu, zatímco život jeho vlastní generace zůstane jen torzem. A uvědomil jsem si ihned, že i tady máte pravdu. V mém případě nelze snad ani o torzu vážně mluvit. Jde spíš jen o náznaky a rozběhy. V padesáti nemám, čím bych se mohl vykázat (kromě pár článků). Očekáváte, že takovýto život zůstane i nadále mým údělem – a zase máte nejspíš pravdu. Nemělo by smysl si namlouvat, že budu mít ještě možnost něco dohnat a „to hlavní“ teprve vytvořit. Můj život už opravdu nejspíš nebude a ani nemůže být jiný, než byl dosud. A proto je možno jej už nyní posoudit vcelku. Váš soud je velmi laskavý, plný ocenění, kterého si ani nezasloužím, jak se mi zdá. Sám se vidím ve světle mnohem nepříznivějším, protože kritičtějším. To by bylo ostatně v pořádku. Ale Vaše hodnocení mne přivedlo na jinou cestu uvažování, na jinou jeho rovinu. Náhle jsem si uvědomil, že jedinou otázkou není, co jsme udělali, ba že to ani není ta hlavní, rozhodující otázka. Tím rozhodujícím je spíš, čím jsme (včetně toho, čím jsme byli a čím nadále budeme). Nikdy jsem tímto směrem neuvažoval a dodnes nejsem schopen tento typ tázání plně vintegrovat do způsobu svého myšlení. Ale jsem toho nyní tak pln, že před několika dny ve velmi vážném rozhovoru s Jakubem jsem se pokusil toto pro mne nové hledisko vehementně uplatnit. Ve sporu si člověk všechno uvědomuje daleko plastičtěji a ostřeji a také dělá ty největší kroky vpřed (pak si musí dát tu práci a rekonstruovat celý přesun i v detailech). A tak se pokouším dívat se na sebe i na lidi kolem sebe jakoby novými očima.

A jak se tak rozhlížím, vidím na jednom z nejvýraznějších míst právě Vás. Vaše intelektuální schopnosti mi vždycky imponovaly, i když jsem mnohdy nesouhlasil a svůj nesouhlas – jak si pamatujete – také nejednou vyjádřil. Ještě před devíti lety jsem se pokoušel o to, aby jeden z Vašich hlavních textů spatřil světlo světa. A teď vidím, že jsem to viděl všechno špatně, že jsem zkrátka neviděl to nejhlavnější, i když jsem životně na to spoléhal a i když jsem prakticky s tím počítal: totiž že Vy jste pro mne i pro všechny mé přátele byla na prvním místě

tím, kým jste, a nikoliv tím, co jste napsala, udělala, vytvořila. Ještě nedávno jsem uvažoval – docela po staru – o svých intelektuálních, filosofických učitelích. Teprve dnes se mi začínají vyjasňovat ve svém skutečném významu osobnosti, které ovlivnily ne pouze to, jak myslím a jak vidím svět a všechny skutečnosti, ale především to, jak na tom světě stojím a čím jsem. Že to není vždycky valné, je ovšem má chyba; ale že to vůbec nějaká měřítko snese, to vše jsem přijal. A přijal jsem to ne od intelektuálně pronikavých lidí, nýbrž především od osobností, jako jste Vy, tj. od osobností, jejichž intelektuální pronikavost byla jenom doplňkem, složkou jejich existence, totiž jejich vyčnívání se sebe, přesahování sebe a své situovanosti. Byl bych rád, kdybych mohl alespoň zčásti a třeba pro menší okruh lidí znamenat to, čím jste byla pro mne a pro všechny nás právě Vy.

Nedovedu si představit míru úzkosti a bolesti svých rodičů, kdyby se dočkali těchto posledních let; a já jsem přece jejich dítě. Kde bych vzal tu tvrdošijnost a schopnost čelit nepřizní, kdybych neměl příklady, jako jste Vy? Jak bych si mohl stěžovat na svůj úděl, když mi – zatím – nebylo souzeno ani se dostat do nacistického vězení nebo koncentráku, ani do stalinského lágru, ani na dlouhé roky do vězení ryze socialistického? Díky Vám a Vám podobným osobnostem nebereme svůj život jako nepodařený, jako neštěstí, jako debakl, ale jako přese všechno smysluplný, neboť i břemeno, které musíme nést (a které neneseme proti své vůli), má smysl: neseme je za jiné a pro jiné, neseme je zejména proto, aby nepřitisklo až docela k zemi naše děti a vnuky. Nevím, zda by tomu byli schopni rozumět mí rodiče; nevím ani, zda bychom tomu byli schopni rozumět my sami bez Vás a Vám podobných. Byl jsem si toho ostatně dobře vědom i dříve, ale dnes to vidím ještě lépe.

Nejsem nadšen tím, čím jsem byl v dosavadních svých padesáti letech ani co jsem za tu dobu udělal. Ale že to nedopadlo ještě mnohem hůř, za to bych chtěl při této příležitosti vzdát svůj upřímný dík zvláště Vám.

Děkuji Vám, milá paní profesorko, za Váš přátelský, snad až příliš laskavý dopis; ale hlavně Vám děkuji za to, že jste, kdo jste. A možná, že se ani vlastně neobracím na správnou adresu. Za Vás, za opětovná setkávání s Vámi, za Vaše přátelství děkuji tomu, který z Vás udělal svého posla.

Váš